

РОЗВИТОК ЕМПАТІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАСОБАМИ КІНОПЕДАГОГІКИ

Груць Галина Михайлівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
hrutsg@ukr.net

Сучасна українська освіта тісно пов'язана з розвитком інклюзії. Успіх педагогічної взаємодії в умовах інклюзивного навчання передбачає глибоке розуміння й безумовне прийняття дитини, відмову від осуду, здатність до самоаналізу та саморефлексії, відсутність «емоційно-сміслової стіни» між педагогом й учнями з особливими освітніми потребами (ООП). Важливою складовою такої взаємодії є емпатійна готовність педагога до організації інклюзивної освіти в школі.

Готовність до емпатії та розвиток емпатійної культури ми розглядаємо як одну з ключових умов професійної підготовки майбутніх педагогів як у процесі аудиторної, так і самостійної роботи. На нашу думку, перспективним засобом формування емоційного та емпатійного ставлення є використання методів кінопедагогіки. Емпатія виступає важливою особистісною та професійною характеристикою педагога, яка формується насамперед у практичній діяльності, у ситуаціях, що потребують співпереживання та емоційного відгуку.

Саме емпатія забезпечує глибоке розуміння іншої людини, регуляцію власної поведінки та створення довірливих взаємин. Її проявами є емоційна чуйність, чутливість, доброзичливість, милосердя, тактовність і турботливість. У працях К. Роджерса емпатія визначається як здатність усвідомлювати почуття та емоції інших людей, виявляти активний інтерес до їхніх переживань, бути відкритим у взаємодії та проникати у внутрішній світ співрозмовника [4;5].

Емпатія створює особливу емоційну атмосферу освітнього процесу, яка сприяє розвитку як учня, так і вчителя. У контексті інклюзивної освіти вона виступає необхідною складовою педагогічної діяльності. Під педагогічною емпатією ми розуміємо професійно важливу здатність учителя розуміти емоційний стан учня, ставати на його позицію та щиро співпереживати. Це забезпечує ефективну комунікацію, формування довірливих стосунків і сприяє гуманізації освітнього процесу. Крім того, емпатія дозволяє педагогу бачити навчальні труднощі «очима дитини», прогнозувати реакції учнів і добирати педагогічно доцільні засоби впливу, уникаючи нетактовності чи невинуватих покарань.

Формування емпатійних умінь відбувається поступово: від базових до більш складних і творчих. До емпатійних умінь вищого рівня належать:

- емпатійно-перцептивні – здатність спостерігати за емоційним станом та поведінкою іншого, усвідомлювати власні помилки сприйняття;
- емпатійно-інтерактивні – уміння організувати власну поведінку на основі прогнозу поведінки партнера по спілкуванню, стабілізувати психічні стани, що забезпечує адекватну комунікацію;
- емпатійно-експресивні – здатність використовувати вербальні та невербальні засоби вираження емоцій (міміку, пантоміміку, жести, інтонацію);
- емпатійно-рефлексивні – уміння усвідомлювати ступінь ідентифікації власних емоцій з емоціями іншого та робити узагальнення не лише на основі логічного аналізу, але й інтуїтивного досвіду [2].

Важливим ресурсом для формування емпатійних умінь студентів є організація їхньої самостійної роботи. Традиційно такі форми роботи орієнтовані переважно на когнітивний компонент навчання. Натомість нами була організована дослідно-експериментальна робота, спрямована на розвиток емоційної та емпатійної сфери студентів під час вивчення змістового модуля «Основи інклюзивної освіти» із використанням методів кінопедагогіки.

Підбір фільмів здійснювався з урахуванням поєднання індексів емоційної дії. Їх визначення проводилося за допомогою модифікованої методики Керрола Ізарда «Шкала диференційованих емоцій» (ШДЕ). Методика дозволяє визначати емоційний стан за шкалою значущості емоцій. У концепції Ізарда виокремлюється десять базових емоцій: інтерес, радість, подив, горе, гнів, огида, зневага, страх, сором і вина. Для кожної з них передбачено три рівні прояву:

- 1) переживання відсутнє;
- 2) виражене помірно;
- 3) виражене сильно.

Додатково визначалися індекси позитивних і негативних емоцій, що формували загальну емоціограму емоційного відгуку.

Для студентів були створені кінокейси, тематично згруповані за кількома напрямками:

- художні фільми про дітей з ООП та інвалідністю;
- фільми про організацію виховання й навчання дітей з інвалідністю вдома та у школі;
- контент про педагогів спеціальної та інклюзивної освіти;
- кінострічки, що висвітлюють специфіку педагогічної діяльності та особистісні якості вчителя.

Залежно від навчального навантаження студентам пропонувався фільмокейс, що містив від чотирьох до семи фільмів. Головною вимогою до його змісту був спеціально організований емоційний вплив: майбутні педагоги повинні були пережити широкий спектр емоцій – як позитивних, так і негативних.

Традиційно в кінопедагогіці використовується формат кіноклубу, коли після перегляду фільму відбувається групове обговорення. Однак

специфіка самостійного перегляду потребує особливого проектування емоційного впливу. Тому до кожного фільму було запропоновано тему есе, яка виступала змістовим центром рефлексії. Написання есе передбачало самостійний аналіз проблематики, пошук аргументів і письмове осмислення побаченого, що сприяло розвитку критичного мислення та рефлексії [1].

Зокрема, фільм «Диво» (2017, реж. Стівен Чбоскі) розповідає історію адаптації хлопчика Августа (Оггі) Пулмана в загальноосвітній школі. Аналіз емоційної реакції студентів показав домінування емоцій інтересу, радості та здивування, тоді як переживання горя та провини були помірними.

Іншу емоційну картину продемонстрував фільм «Сімейний консультант» (2023, реж. Микола Михайлов), у якому домінували емоції здивування, смутку, гніву, співчуття та провини. На нашу думку, переживання такого спектра емоцій є важливим, адже в умовах війни суспільство має навчитися проживати складні емоційні стани, зокрема й емпатичний гнів – емоцію, що виникає як реакція на несправедливість і спрямована проти агресора.

У дослідно-експериментальній роботі брали участь 79 студентів другого курсу факультету іноземних мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Загальний час перегляду фільмокейсу становив близько 10 академічних годин. Після перегляду кожного фільму студенти писали есе на запропоновану тему та проходили онлайн-самодіагностику емоційного відгуку.

Аналіз результатів показав високий рівень зацікавленості студентів. За підсумками модуля 94% учасників оцінили його результати позитивно (81% – на «відмінно», 13% – на «добре»). Рефлексуючи щодо власного внеску у навчання, 33% студентів зазначили, що працювали «досить старанно», 58% – «завзято», а 3% – «дуже старанно».

Отже, використання фільмокейсу як засобу організації самостійної роботи майбутніх педагогів сприяло сильному емоційному відгуку студентів та розвитку їхньої емпатійної готовності до організації інклюзивної освіти. Результати дослідження свідчать, що кінопедагогіка має значний потенціал у системі професійної педагогічної освіти, оскільки поєднує психологічні, педагогічні та соціальні аспекти формування цінностей, мотивів і гуманістичного ставлення до людини.

Список використаних джерел:

1. Груць Г.М. Від візуального образу до професійної цінності: кінематограф як інструмент формування інклюзивної культури майбутнього педагога. Вісник науки та освіти : журнал. (Серія «Педагогіка»). Київ, 2026. № 2(44). С. 1840-1852.
2. Журавльова Л. Психологія емпатії: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2017. 328 с.

3. Коваленко О. Г. Емпатія у структурі професійного спілкування майбутніх педагогів та її розвиток // Наука і освіта : наук.-практ. журнал. 2008. № 3. С. 100-104.
4. Rogers C. R. Empathic: An unappreciated way of being //The counseling psychologist. 1975. Vol. 5. №. 2. P. 2-10.
5. Rogers C. A Way of Being. Boston: Houghton Mifflin, 1980.
6. Садова І. Особливості підготовки майбутнього вчителя до навчання дітей з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти. Актуальні питання гуманітарних наук. 2015, 14, с. 313-318. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2015_14_45